

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ І ПРАВА
КАФЕДРА ГАЛУЗЕВОГО ПРАВА**

**КРИМІНАЛЬНО-ПРОВОА ХАРАКТЕРИСТИКА
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВОЛІ, ЧЕСТІ ТА
ГІДНОСТІ ОСОБИ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконав: студент ІV курсу 12-482 групи
Спеціальності 081 «Право»
Освітньо-професійної програми «Право»

Петрова-Щербакова Яна Германівна

Керівник: к.ю.н., доц. Проценко М.В.

Рецензент: доц., к.ю.н., адвокат Юркова Г.В.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. Загальна характеристика кримінальних правопорушень проти волі, честі та гідності особи	7
1.1. Поняття кримінальних правопорушень проти волі, честі, гідності особи та визначення їх дефініцій	7
1.2. Сучасний стан кримінальних правопорушень, що посягають на волю, честь і гідність особи	12
РОЗДІЛ 2. Характеристика окремих видів кримінальних правопорушень проти волі, честі, гідності особи	17
2.1. Об'єкт і об'єктивна сторона.....	17
2.2. Суб'єкт і суб'єктивна сторона	28
2.3. Кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки.....	34
ВИСНОВКИ	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	43
ДОДАТКИ.....	49
Додаток А. Види кримінальних правопорушень проти волі, честі та гідності особи	
Додаток Б. Кількість скоєних кримінальних правопорушень проти волі, честі та гідності особи за період 2018-20 рр.	
Додаток В. Процентна частка кримінальних правопорушень проти волі, честі та гідності особи за 2018-20 р.р., скоєних групами осіб	
Додаток Г. Детальна характеристика виявлених осіб, які вчинили кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи за період 2018-20 рр.	

Додаток Д. Честь і гідність як додаткові об'єкти посягань згідно з чинним КК України

Додаток Е. Дії, що характеризують об'єктивну сторону за ст. 151-2 КК України

Додаток Ж. Спеціальний потерпілий у злочинах проти волі, честі та гідності особи за КК України

Додаток З. Суб'єкт кримінальних правопорушень проти волі, честі та гідності особи згідно КК України

Додаток И. Групи кваліфікуючих ознак злочинів за КК України

ВСТУП

Актуальність обраної теми зводиться до того, що в умовах розвитку України як соціально-орієнтованої, правової держави основним є забезпечення охорони таких найважливіших людських цінностей, як воля, честь і гідність. Ці цінності охороняються нормами основних законодавчих актів країни, зокрема, Конституцією України та Кримінальним кодексом України.

Кримінальні правопорушення проти волі, честі й гідності особи — це суспільно небезпечні діяння, передбачені кримінальним законодавством, що безпосередньо посягають на волю, а також честь і гідність людини як природні блага, що належні їй від народження.

Право на волю, честь і гідність особи є одним із найважливіших конституційних прав людини. Охорона та захист цього права — є обов'язком держави. Успішне виконання цього обов'язку вимагає не тільки ефективної взаємодії правоохоронних органів та суду, а й законодавчо визначеної правильної кваліфікації і трактування злочинних посягань на зазначені права особи.

Вивченню кримінальних правопорушень проти волі, честі й гідності в науці кримінального права у свій час приділялося досить багато уваги. Питання про відповідальність за ці посягання висвітлені в роботах таких вчених, як Ю.В. Хавронюк, А.В. Андрушко, Ю.В. Баулін, О.С. Наумова, С.Г. Лісняк, А.С. Політова, П.П. Андрушко, І.І. Качала, О.О. Володіна, Д.О. Калмиков, О.В. Паньчук, В.В. Сташис, О.О. Дудоров та інші.

Водночас, у сучасній літературі не приділяється належної уваги аналізу чинного кримінального законодавства про відповідальність за посягання, спрямовані проти волі, честі й гідності, в аспекті введених

змін, не розкриваються повною мірою їхні юридичні ознаки. Усе це свідчить про необхідність продовження детального дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Кваліфікаційну роботу виконано в контексті тематики науково-дослідної роботи кафедри галузевого права факультету бізнесу і права ХДУ «Теорія та практика реформування галузевого законодавства України» (номер державної реєстрації № 0118U006817, затверджено Вченою радою Херсонського державного університету, наказ № 902-Д від 05.11.2019).

Об'єктом дослідження є суспільні відносини та цінності, охоронювані кримінальним законодавством, **предметом** — кримінальні правопорушення, що здійснюються проти волі, честі й гідності особи.

Мета роботи — охарактеризувати сутність зазначених правопорушень, визначити проблемні питання і сформулювати пропозиції їх вирішення.

Для виконання поставленої мети нами було вирішено такі **завдання**:

- дати загальну характеристику кримінальних правопорушень проти волі, честі та гідності особистості;
- розкрити зміст дефініцій «воля», «честь» і «гідність»;
- проаналізувати сучасний стан зазначеної категорії правопорушень;
- дослідити об'єкт, суб'єкт, об'єктивну й суб'єктивну сторони складів таких правопорушень, а також кваліфікуючі ознаки їх видів.

Методологічну основу дослідження складає система логічних методів і засобів пізнання щодо досліджуваного об'єкта. Історичний і статистичний підхід застосовувалися в трактуванні суспільно-правових явищ для виявлення їхніх особливостей протягом певного періоду. Для дослідження особливостей і специфіки деяких понять використовувалися методи аналізу та синтезу. Метод узагальнення

застосовано під час формулювання висновків до розділів та роботи загалом. Розкриття теми проводилося з використанням положень і висновків, що містяться в працях із кримінального права.

Наукова новизна роботи обумовлена тим, що вона є самостійним комплексним дослідженням видів правопорушень, що посягають на волю, честь і гідність особи, а також визначенням їх актуального становища в країні.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дослідження були представлені на Шостій усеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Реформування системи України під впливом євро інтеграційних процесів» (30 березня 2021 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки дипломної роботи знайшли відображення в наступних публікаціях:

Петрова-Щербакова Я.Г. Кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи: актуальний стан. *Реформування системи України під впливом євроінтеграційних процесів* : зб. матеріалів Шостої Всеукраїнської студ. наук.-прак. конф. Херсон : ХДУ, 2021 (готується до друку).

Структура курсової роботи складається зі змісту, вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВОЛІ, ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ ОСОБИ

1.1. Поняття кримінальних правопорушень проти волі, честі, гідності особи та визначення їх дефініцій

Рушійною силою прогресу та розвитку суспільства являється загальнолюдський аспект та людські цінності. А людина, її права і свободи – є найвищою соціальною цінністю в державі. Без їх належного забезпечення не відбудеться розвитку українського суспільства, а також моральних, правових, політичних та ідеологічних засад його функціонування.

У міжнародних документах, прийнятих у рамках ООН, насамперед у Загальній декларації прав людини 1948 р., а також у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 р., честь і гідність особи займають провідне місце. Так, відповідно до ст. 1 Загальної декларації прав і свобод людини: «Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності і правах» [19].

Ще одним важливим міжнародно-правовим документом, який був прийнятий ООН у листопаді 1997 р., у продовження розвитку проголошуваних ЮНЕСКО демократичних принципів рівноправності й поваги до людської гідності, — є Загальна декларація про геном людини та права людини. Найважливішим положенням вищезазначеної Декларації, на якому хотілося б звернути особливу увагу, є таке: «Каждый человек имеет право на уважение его достоинства и его прав, вне зависимости от его генетических характеристик» [20].

Вищенаведені правові акти також містять положення про те, що ніхто не може утримуватися в рабстві або піддаватися неправомірному арешту, триманню під вартою чи утриманню, без законних на те причин.

Дуже важливо чітко визначити поняття волі, честі та гідності, про які йде мова, адже, на жаль, у чинному законодавстві України зазначені дефініції залишаються ще не до кінця розкритими.

Право на волю — є недоторканим правом людини, що закріплюється Конституцією України [28]. Розглянемо деякі її положення щодо захисту такого права:

- "Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим досліддам" (ч. 2 ст. 28 Конституції України);

- "Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом" (ч. 1 ст. 29 Конституції України);

- "Кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом" (ст. 33 Конституції України).

Узагальнюючи, це право зводиться до того, що ніхто не може бути примушеним робити те, що не передбачено законом.

Так, право на свободу волі у фізичному аспекті передбачає вільне пересування людини, визначення нею місця свого перебування, спілкування з іншими особами, а в психологічному — свободу від примусу, спрямованого на зміну вибраної особою правомірної поведінки.

Перш ніж вчинити дію, людина ретельно обмірковує, чи існує в такій дії потреба, далі обирає спосіб її втілення, і тільки потім приймає рішення. Цей процес і являє собою формування в людині волі. Отже,

основою вольового вчинку є саме потреба особи в такому процесі. Тому ніхто не має права замахуватися на її волю.

Можна зробити висновок, що воля людини — це міра можливої, дозволеної юридично, поведінки особи, яка діє на свій розсуд, обізнано розпоряджається собою та своїми вчинками.

У Тлумачному словнику російської мови науковець Н.Ю. Шведова визначає поняття «гідність», серед іншого, як «сукупність високих моральних якостей, а також повага цих якостей у самому собі» [50, с. 212]. Визначення «честі» знаходимо у Великому тлумачному словнику, де зазначено, що честь – це «сукупність вищих моральних принципів, якими людина керується у своїй громадській поведінці», а також «добра, незаплямована репутація, авторитет людини, її чесне ім'я» [12, с. 1600].

Можна підсумувати, що поняття «честь» і «гідність» належать до моральної категорії, оскільки вони відображають людину з погляду сукупності соціальних, духовних та моральних якостей, тільки честь пов'язана з оцінюванням особи з боку самих членів суспільства, ставленням особи до них та до загальнолюдських цінностей, а гідність являється саме самооцінкою власних якостей, здібностей, своєї значущості у відповідному товаристві, репутації – власне, самоповагою.

Беручи за основу вищезгадані твердження, відповідно до схеми (рис. 1), робимо висновок, що воля, честь і гідність людини в сучасному цивілізованому світі є найважливішими людськими цінностями:

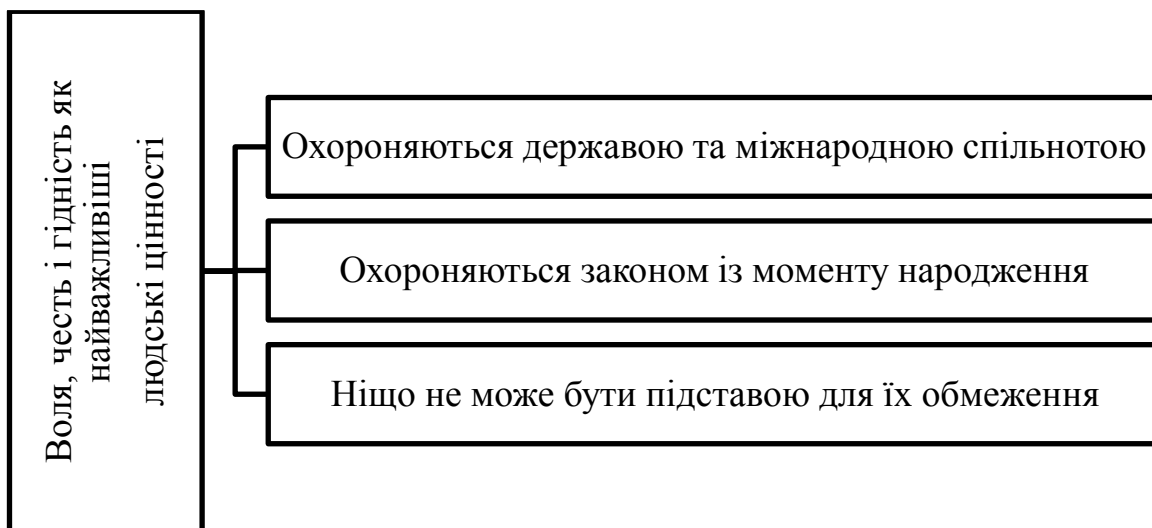

Рис. 1 – Воля, честь і гідність як найважливіші людські цінності

Зазначені положення відповідають міжнародному праву, яке вимагає від держав установа кримінальної відповідальності за посягання на волю, честь і гідність людини.

Відповідно до цього, з огляду на необхідність захисту особливо важливих суспільних цінностей, в Особливій частині Кримінального кодексу України (далі – КК України) включено Розділ III «Злочини проти волі, честі та гідності особи» [29].

Даний розділ на сьогодні передбачає дев'ять видів кримінальних правопорушень проти волі, честі та гідності особи, які можна побачити в Додатку А.

Треба зауважити, що правопорушенням зазначеної категорії притаманний значний рівень латентності. Найменш прихованим із них є «захоплення заручників», оскільки здебільшого, з огляду на конкретну мету цього злочину, сам факт його вчинення навмисно розкривається.

«Незаконне позбавлення волі або викрадення людини» носить більш прихований характер, особливо коли злочин маскується під зниклих безвісти або невпізнані трупи. Найбільш латентними є «торгівля людьми», «експлуатація дітей», «незаконне поміщення в заклад з надання психіатричної допомоги» та «підміна дитини», рівень

латентності яких часто залежить від соціального стану жертв цих злочинів.

Злочини проти волі, честі й гідності особи в багатьох випадках є сателітами великих промислово розвинених міст і регіонів. Наприклад, у деяких випадках для «захоплення заручників» потрібна наявність місць масового скупчення людей або спеціальної інфраструктури (вокзали, аеропорти, посольства, державні, військові або пенітенціарні установи); для «торгівлі людьми» — занепад або закриття великомасштабного промислового виробництва, що зі свого боку породжує масову міграцію населення в пошуках роботи й заробітку; психіатричні установи зазвичай розташовуються в обласних центрах і містах обласного підпорядкування.

Згідно із загальним аналізом положень чинного КК України, зазначеним злочинам притаманні:

Із суб'єктивної сторони:

1) наявність прямого умислу;

2) наявність мотивів:

- корисливі (наприклад, отримання злочинцями необхідної інформації, винагороди, іншої матеріальної вигоди),

- а також особисті (помста, особиста неприязнь, заміна хворої дитини на чужу здорову тощо);

3) переслідування конкретних цілей (наприклад, бажання вплинути на рішення посадових осіб органу виконавчої влади, правоохоронного органу, суду тощо).

З об'єктивної сторони – наявність дій, скоєних відповідним способом, серед яких виділимо:

1) фізичний вплив;

2) психологічний вплив;

3) обман, зловживання довір'ям.

1.2. Сучасний стан кримінальних правопорушень, що посягають на волю, честь і гідність особи

Для того, щоб оцінити сучасний стан зазначеної категорії правопорушень, було проведено аналіз звітів Генеральної прокуратури за період січень-грудень останніх трьох років:

- про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування,
- про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення [15].

Згідно із зазначеними джерелами, інформацію про стан виявлених злочинних посягань проти волі, честі та гідності особи за певний період наведено в Додатку Б.

З наведеного бачимо, що найпоширенішим є скоєння злочину за статтею 146 КК України – «незаконне позбавлення волі або викрадення людини» та за статтею 149 указанного кодексу – «торгівля людьми». Також, що загальна кількість зазначених кримінальних правопорушень зменшилась, і, що чимала кількість із них вчиняється групами осіб.

Визначимо, на скільки відсотків змінилася кількість скоєних злочинів за пропонований період за формулою 1.1:

$$100\% - \frac{\text{ПЗП20} \times 100\%}{\text{ПЗП18}} = \text{КЗП}, \quad (1.1)$$

де **КЗП** – коефіцієнт зменшення кримінальних правопорушень,
а **ПЗП18** і **ПЗП20** – їх кількість станом на 2018 і 2020 роки.

$$\text{КЗП} = 100\% - \frac{712 \times 100\%}{939},$$

$$\text{КЗП} = 24\%$$

Робимо висновок, що, у порівнянні з січнем-груднем 2018 року, кількість зазначених правопорушень значно зменшилася, а саме на 24%.

Відповідно до діаграм, зображених у Додатку В, можна побачити, яку частину злочинів скоїли групи осіб за 2020 рік.

Згідно з отриманими результатами, робимо висновок, що приблизно кожне 7-е кримінальне правопорушення зазначеної категорії за останні три роки було вчинене групою осіб.

Далі пропонуємо розглянути, яка ж кількість осіб скоїла злочини проти волі, честі та гідності особи у відповідний період (табл. 1):

Таблиця 1

Кількість осіб, які вчинили кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи за період 2018-20 рр.

Стаття	Виявлено осіб, які вчинили правопорушення		
	2018 рік	2019 рік	2020 рік
146	233	185	221
149	38	29	14
Інші	13	7	16
Усього	286	224	253

Можна побачити, що станом на грудень 2020 р. виявлено більше злочинців, аніж у 2019 р., але менше, ніж у 2018 р.

Для того, щоби зрозуміти, чи пов'язані такі коливання зі зменшенням злочинності в Україні або навпаки – з неефективною роботою відповідних органів, зробимо більш ґрунтовний аналіз.

Для цього нам необхідно знайти коефіцієнт розкриття кримінальних правопорушень (КР) за формулою 1.2:

$$КР = \frac{ВО}{ПЗП} \times 100\%, \quad (1.2)$$

де **ВО** – кількість виявлених осіб, які скоїли правопорушення;

а **ПЗП** – загальна кількість правопорушень за відповідний період.

Варто зазначити, що показники є трохи завищеними через те, що деяка частина кримінальних правопорушень у вказаній сфері вчиняється групою осіб.

Так, згідно з розрахунками, були отримані такі дані щодо розкриття кримінальних правопорушень у кожному періоді:

1. Станом на 12.2018:

$$КР = \frac{286}{939} \times 100\%,$$

$$КР = 30,5\%$$

2. Станом на 12.2019:

$$КР = \frac{224}{981} \times 100\%,$$

$$КР = 22,8\%$$

3. Станом на 12.2020:

$$КР = \frac{253}{712} \times 100\%,$$

$$КР = 35,5\%$$

Можна побачити, що отримані результати є досить низькими, адже кожного року більшість кримінальних правопорушень проти волі, честі

та гідності особи залишаються нерозкритими, проте, варто зазначити, що в прогресії показник розкриття виріс.

Як підсумок, зауважимо, що на сучасному етапі формування України як правової держави, зменшилася не тільки кількість скоєних правопорушень проти волі, честі й гідності особи, на що могли вплинути різноманітні зовнішні чинники (економічні, політичні, релігійні тощо), а й дещо стала ефективнішою робота органів Міністерства внутрішніх справ у взаємодії з органами прокуратури.

Для кінцевого результату й більш ширшого розуміння було зроблено детальний аналіз особистості злочинця в зазначеній сфері правопорушень за відповідними соціально-демографічними критеріями, який наведено в Додатку Г.

Здійснений аналіз дає змогу дійти висновку, що сучасною особою-злочинцем у зазначеній категорії кримінальних правопорушень здебільшого є чоловік 18-39 років, громадянин України, який здобув повну або базову загальну середню освіту.

Висновки до розділу 1. Аналізуючи положення розділу, бачимо, що за посягання на волю, честь і гідність людини встановлюється кримінальна відповідальність, проте законодавством ці терміни практично не закріплюються, що в результаті може призвести до неправильного трактування й застосування норм права.

З викладеного в розділі також можна дійти висновку, що злочинам проти волі, честі й гідності властивий високий рівень латентності. Способом вирішення може бути встановлення камер відеоспостереження в можливих для скоєння правопорушень місцях, що допоможе їх зафіксувати і, як наслідок, - швидше розкрити злочини, попередити більш гірші наслідки для потерпілого.

Було встановлено, що найпоширенішими злочинами сьогодні є:

- незаконне позбавлення волі чи викрадення людей
- торгівля ними.

Для дітей, особливо тих, що навчаються в інтернатах, дитячих будинках, будинках сімейного типу, школах-інтернатах, вважаємо необхідним обов'язково включати в освітні програми питання, основною метою яких є зменшення ризику потрапляння їх до сексуального чи трудового рабства.

Важливо звернути увагу на моральне виховання дітей різних прошарків суспільства, адже саме поведінка деяких із них провокує прецедент злочину чи мотив його скоєння. Це може виявлятися як зухвала поведінка дитини, так і позиціонування зверхнього, наприклад, матеріального становища над іншими учасниками соціуму, що дає мотив для скоєння злочину особі або групі осіб, що позбавлена таких благ.

Також потрібно якомога більше підвищувати інформативний рівень безробітних людей, які мають на меті працювати за кордоном, адже нелегально влаштовані заробітчани на сьогодні являються потенційними жертвами торгівців людьми. Для цього залишається необхідним проведення інформаційно-комунікаційних заходів із питань зайнятості населення, а також забезпечення доведення до громадян інформації про доступні вакансії за кордоном саме в рамках укладених Україною з іншими державами двосторонніх угод, як приклади: створення тематичних передач (на телебаченні, радіо), уведення в електронних та друкованих засобах масової інформації певних розділів, що містять відомості про професії, які на сьогоднішній день є актуальними на ринку праці нашої держави.

На сьогоднішній день, згідно зі статистикою, зазначених злочинів стає менше, проте лише їх наявність є кричущим фактором в аспекті побудови правової держави, яка має на меті захищати своїх громадян. Визначення ознак за соціально-демографічними критеріями з урахуванням мотиву скоєння правопорушення може бути корисним для роботи правоохоронних органів у напрямі профілактики злочинів, а

також бути ефективним під час проведення оперативно-розшукової діяльності.

Залишається актуальною потреба поліпшення в нашому правовому товаристві роботи всіх органів правопорядку, рівня їхньої взаємодії зі структурами інших держав у розслідуванні злочинів. У край необхідною вважаємо продовження тісної співпраці з Інтерполом, Регіональним центром Південно-Східної Європейської ініціативи співробітництва в боротьбі з транснаціональною злочинністю (SECI), правоохоронними органами інших держав із питань спільної протидії торгівлі людьми, що забезпечують розслідування таких злочинів, а також обмін інформацією про злочинні угруповання, організації та осіб, які провадять таку злочинну діяльність.

РОЗДІЛ 2

ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМИХ ВИДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВОЛІ, ЧЕСТІ, ГІДНОСТІ ОСОБИ

2.1. Об'єкт і об'єктивна сторона

Загальним об'єктом злочину в Україні доцільно буде вважати встановлений порядок суспільних відносин, що охороняється кримінальним законодавством нашої держави.

Що стосується кримінальних правопорушень проти волі, честі та гідності особи, на думку С.Г. Лісняка: «... будь-яке злочинне посягання на волю особи одночасно принижує її честь або гідність» [31, с. 225].

Отже, безпосереднім об'єктом зазначеної категорії правопорушень являються суспільні відносини щодо забезпечення охорони волі особи, а також, як правило, її честі та гідності.

Треба зазначити, що в процесі дослідження цього питання науковцем Ю.В. Бауліним виокремлено три види посягання [10, с. 23]:

- 1) на свободу вибору особою місця свого перебування;
- 2) на свободу вільного стану людини;
- 3) на свободу особи вчиняти дії на власний розсуд.

Автор робить висновок, що основним безпосереднім об'єктом цього виду кримінальних посягань являється особиста воля.

Аналізуючи чинний КК України, приклади факультативності та обов'язковості честі та гідності як додаткових безпосередніх об'єктів кримінальних правопорушень було наведено в Додатку Д.

У цьому зв'язку підсумовуємо, що особливою рисою правопорушень, що розглядаються, є те, що їхній родовий об'єкт — воля, а честь і гідність є лише додатковими об'єктами посягань.

Усі злочини проти волі, честі, гідності за ознаками об'єктивної сторони належать до злочинів із формальним складом. У цьому сенсі доречно стверджувати, що вони містять лише одну обов'язкову ознаку — діяння, тобто дії або бездіяльність суб'єкта злочину, передбачені в диспозиції відповідної статті Особливої частини КК України.

Важливим є те, що правом на обмеження волі особи, відповідно до положень чинного законодавства України, наділені лише органи державної влади, яким надано для цього спеціальні повноваження. Такі повноваження у виняткових випадках можуть здійснювати інші особи (наприклад, у випадку примусового доставлення до правоохоронних органів особи, що вчинила злочин). Тому всі дії, спрямовані на обмеження або позбавлення волі особи, які вчинені без законодавчо визначених підстав, — є незаконними.

Не можна плутати злочини зазначеної категорії із «завідомо незаконними» діями, вчиненими службовими особами органів досудового слідства, дізнання, прокуратури, а також випадками «постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку,

рішення, ухвали або постанови», адже вони являються злочинами проти правосуддя, відповідальність за які встановлюється КК України в ст. 371 і ст. 375 [29].

У ст. 146 КК України встановлена відповідальність за «незаконне позбавлення волі або викрадення людини», а в ст. 146-1 цього кодексу – за ці правопорушення, вчинені також в іншій формі, представником, зокрема іноземної, держави.

Ст. 151 КК України передбачає відповідальність за певний вид незаконного позбавлення волі, а саме шляхом застосування госпіталізації до психіатричного закладу за браком визначених законодавством підстав.

Під «незаконним позбавленням волі людини» у своїй праці науковець А.С. Політова визначає «протизаконне обмеження вільного вибору людиною місця проживання, тимчасового перебування або свободи пересування шляхом поміщення потерпілого до місця, де він не бажає знаходитися, із застосуванням до нього протиправних дій» [42, с. 6].

Об'єктивна сторона злочинів за ст. 146 і 146-1 виражається у відкритому або таємному викраденні людини, тобто вилученні особи проти її волі з її місця перебування та переміщенні в інше місце викрадачем. Вони можуть бути здійснені за допомогою обману, наприклад, коли людина добровільно слідує за викрадачем та потім примусово утримується.

Незаконне позбавлення волі може виражатися й у реальному обмеженні волі людини, що не пов'язано з викраденням. Наприклад, людина перебувала в певному місці, її позбавляють можливості вільно пересуватися за власним розсудом, зачиняють у приміщенні чи в будинку, у транспортному засобі тощо, примусово утримують.

Об'єктивною стороною злочину за ст. 151 є примусова госпіталізація до психіатричного закладу психічно здорової людини для

того, щоб утримувати її під виглядом лікування. Варто зазначити, що психічно здоровою в зазначеному контексті визнається особа, яка все ж таки може мати певні психічні розлади, проте не має потреби в поміщенні її до зазначеного закладу.

Незаконне поміщення людини в психіатричний заклад може здійснюватися за допомогою обману, а також проявлятися в примусових діях, таких як:

- застосування насилля під час доставлення потерпілої особи до місця її майбутнього утримання;
- уведення в її організм наркотичних та психотропних сильнодіючих засобів, снодійного для дезорієнтації особи та доведення до безпорадного стану;
- позбавлення можливості залишити такий заклад (тримання, зв'язування).

Необхідно додати, що дії, спрямовані на незаконне утримання вже вилікуваної особи, які закріплюються відмовою їй у законній виписці без належних на те підстав, не будуть являтися складом цього злочину.

Злочин вважається закінченим із моменту фактичного протизаконного поміщення особи до стаціонару такого лікувального закладу.

Як підсумок, у статтях 146, 146-1, 151 КК України посягання на волю потерпілого характеризується незаконним поміщенням та (або) подальшим утриманням його в місці, яке він не має змоги за власним бажанням залишити.

За «захоплення або тримання особи як заручника» зі спеціальною метою відповідальність настає згідно зі ст. 147 КК України.

Захоплення заручників, у більшості випадків, здійснюється в спосіб нападу на осіб, у тому числі із використанням насильства або погрози розправи. Воно виявляється у формі затримання потерпілого з

позбавленням свободи в пересуванні або можливості самовільно залишати місце примусового утримання.

Необхідно розрізнити поняття «захоплення заручника» та «утримання заручника». «Захоплення» здійснюється особою або групою осіб насильницьким чи обманним шляхом із подальшим відкритим повідомленням скоєного, у поєднанні із висуванням вимог та умов до звільнення полонених. Утримання передбачає цілеспрямоване перешкоджання повернення свободи людині в місцях, які та не може самовільно залишити.

На думку О.С. Наумової: «Розрізнення зазначених дій полягає в тому, що в одних випадках потерпілого захоплюють як заручника з подальшим утриманням для досягнення поставленої мети – спонукання родичів затриманого, державної або іншої установи, підприємства чи організації, фізичної або службової особи до вчинення чи утримання від вчинення будь-якої дії.

В інших випадках особа може утримуватися всупереч її волі певний час, а умисел на спонукання інших осіб до вчинення дій як умови звільнення може виникати після незаконного позбавлення свободи» [35, с. 104-105].

Отже, захоплення заручників, з об'єктивної сторони складу цього злочину, означає дії, що полягають у незаконному триманні особи в обмеженому просторі за браком достовірної згоди особи на таке утримання, що може також передбачати переміщення потерпілого до місця, яке обирає суб'єкт злочину, зі спеціальною метою та для досягнення такої мети.

Аналізуючи наступну статтю КК України, варто сказати, що найнебезпечніший випадок у сімейному житті – коли насильно розриваються відносини з батьками та дітьми, що, зі свого боку, порушує принципи загальнолюдських відносин та морально-етичні норми. Це має місце у випадку підміни дитини та передбачається ст. 148

КК України. Так, коли факт підміни викрито – це завдає глибокої психологічної травми як батькам, так і самій дитині безпосередньо, яка була незаконно позбавлена умов формування й розвитку в природному родинному середовищі.

Об'єктом цього злочину є воля дитини, її безпосередня недоторканість. Сам процес підміни виражається у фактичній заміні однієї дитини на іншу, яка не являється рідною для суб'єкта злочину.

Варто зазначити, що підміна може бути як свідомою, так і помилковою: у разі, коли дитина за своїми віковими ознаками не може ідентифікувати себе як особистість і в процесі не може ідентифікувати своїх батьків, так і батьки не можуть впізнати свою дитину за такими ознаками. Як правило, такі ситуації трапляються в лікувальних установах або колисках без нагляду близьких чи сторонніх осіб.

Зазвичай, підміна здійснюється батьками однієї дитини, а інших вводять в оману, здійснюють протиправну дію без їхньої згоди, волі та бажання. Цей злочин може бути вчинений при підміні дитини:

- хворої на здорову,
- із зовнішністю представника іншої раси на чужу однорідної раси,
- чужої дитини на чужу.

Проте, якщо обмін відбувається за добровільною двосторонньою згодою батьків чи інших законних представників дітей, злочин буде перекваліфікований за ч. 3 ст. 149 КК України, що обтяжує відповідальність за відповідне кримінальне правопорушення.

Так, ст. 149 КК України встановлює відповідальність за «торгівлю людьми». Під цим поняттям науковець А.С. Політова розуміє дії щодо людини, «спрямовані на обмеження її свободи шляхом продажу, вчинення іншої незаконної угоди щодо неї, пов'язаної з незаконним заволодінням чи передачею з метою експлуатації на території України чи за її межами» [42, с. 6].

Диспозиція частини 1 зазначеної статті прямо і встановлює способи вчинення злочину «вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням примусу, викрадення ...» [29].

Варто зазначити, що мета у формі досягнення попереднього погодження для експлуатації людини відіграє ключову роль під час здійснення кримінально-правової кваліфікації діяння за ознаками об'єктивної сторони. Це впливає зі змісту примітки до зазначеної статті, у відповідності до якої, під категорією «експлуатація людини» потрібно розуміти «всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність або примусове переривання вагітності, примусове одруження, примусове втягнення у зайняття жебрацтвом, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо» [29].

Проаналізувавши ознаки складу злочину, можна дійти висновку, що посередницькі послуги в працевлаштуванні людини, удочерінні й усиновленні, і сутенерство не мають чітких ознак злочину, що передбачає ст. 149 КК України, тому що по факту оплати передачі підлягає не особа, а лише самі послуги по створенню умов для майбутньої діяльності людини. Протизаконність угод, виражених у рамках установленого змісту поняття експлуатації, полягає в тому, що людина, як жива істота, не може бути ані предметом домовленостей (платні вони чи безоплатні), ані бути в статусі рухомого майна.

Торгівля людиною та інші незаконні угоди щодо неї можуть кваліфікуватися закінченим злочином тільки з моменту завершення домовленостей, а саме: фактичної передачі як предмету людини, щодо якої здійснювалася продаж та інша незаконна угода, та отримання

грошової винагороди. Угода вважається виконаною у випадку, коли потерпілий починає перебувати в розпорядженні іншої сторони домовленостей, та коли «покупець» має можливість розпоряджатися цією людиною на власний розсуд.

Положеннями ст. 150 КК України передбачено відповідальність за вчинення експлуатації дитини, яка не досягла відповідного віку, з якого законодавцем надано дозвіл на працевлаштування, через використання її трудового потенціалу.

Очевидно, що об'єктивна сторона цього злочину відповідає диспозиції статті. У випадку скоєння злочину за частиною другою вищевказаної статті, безпосереднім об'єктом злочину будуть виступати також суспільні відносини, що гарантують безпеку здоров'я дитини, її нормального фізичного й інтелектуального розвитку.

У контексті даного питання варто зазначити, що Кодексом законів про працю України (далі - КЗпП України) закріплюється допустимий вік працевлаштування:

- за згодою одного з батьків або іншого законного представника, для підготовки учнів до праці та за умови виконання легкої роботи у вільний від навчання час – від 14 років,
- за згодою одного з батьків або особи, що його замінює – від 15 років,
- від 16 років на загальних підставах [27].

Розкриваючи поняття «експлуатація дитини», Д.О. Калмиков зазначив, що під зазначеною дефініцією потрібно розглядати «свавільне (з використанням примусу) привласнення продуктів праці дітей власниками засобів виробництва» [22, с. 9]. Зі свого боку, О.В. Паньчук зазначено, що під криміналізованим поняттям «експлуатації дітей» потрібно розуміти «передбачене КК суспільно небезпечне, винне діяння щодо неповнолітньої особи, пов'язане з використанням її праці для досягнення матеріальної користі або задоволення інших потреб із

застосуванням фізичного або психічного насильства, обману або зловживання довірою, чи використання безпорадного стану, обумовленого малоліттям» [37, с. 4-5].

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 150-1 КК України, полягає у використанні законними представниками малолітньої дитини для заняття жебрацтвом. Водночас, під категорією «жебракування» потрібно розуміти систематичне випрошування грошових коштів, речей чи інших матеріальних цінностей (що і складають предмет злочину) в осіб, які є сторонніми для такої дитини.

Під систематичністю може розумітися неодноразове затримання працівниками правоохоронних органів чи залучення співробітників соціальних служб щодо притягнення батьків або їх законних представників до адміністративної відповідальності за невиконання батьківських обов'язків або неналежного виховання дітей. Саме поняття систематичності в цьому правопорушенні означає неодноразове скоєння діяння протягом певного періоду часу. Злочинне діяння вважається закінченим із моменту початку жебракування, незалежно від отримання прибутку від цієї діяльності.

Варто зауважити, що статтях 150 і 150-1 КК України потерпілий через малолітній вік зазвичай не має можливості повноцінно усвідомлювати забезпечене законодавцем право на волю, тобто не бути примушеним роботи те, чого він не бажає, а також те, щодо чого чинним законодавством України встановлена заборона примусової праці.

Треба зазначити, що в обох випадках передбачається обмеження в аспекті вільного стану особи та свободи вчинення дій. Зі свого боку, обмеження волі особи полягає в обмеженні пересування потерпілих через залучення до певних робіт або ж жебрацтва у відповідному місці. Обмеження вчинення дій необхідно розглядати у двох випадках, а саме:

- у випадку експлуатації – незаконне за віковим критерієм та умовами залучення до праці;

- у випадку використання малолітнього для зайняття жебрацтвом – необхідно розглядати жебракування окремим видом експлуатації, від якого потерпілий не може ухилитися, оскільки перебуває під контролем батьків\ осіб, що їх замінюють, або ж сторонніх для нього осіб.

Статтею 151-2 КК України передбачено кримінальну відповідальність за примушування до шлюбу. Аналізуючи її положення, можна зробити висновок, що об'єктивна сторона цього злочину характеризується активними діями, які ми зобразили в Додатку Е.

Варто сказати, що в разі притягнення до відповідальності за цей злочин, вплив на потерпілого у вигляді «примушування» чи «спонукання» до певної дії має бути доведеним. Як бачимо, зазначені поняття фігурують основними способами вчинення злочину. На жаль, ні чинний КК України, ні інші нормативно-правові акти не надають цим поняттям чіткого визначення, що, зі свого боку, утворює можливість досить широкого тлумачення зазначених термінів і, у цьому зв'язку, – значну вірогідність маніпулювання через їх неправомірне застосування на користь зацікавленої особи або ненавмисно.

Тобто, під «примушуванням» у вищевказаній статті можуть розумітися будь-які можливі способи його вчинення, наприклад:

- погроза застосування фізичного насильства над потерпілим або фактичне застосування такого насильства;
- шантаж, у тому числі щодо розголошення відомостей про потерпілого, які той бажає залишити в таємниці;
- викрадення потерпілого чи позбавлення його волі;
- погроза завдання будь-якої шкоди його близьким особам;
- обмеження іншим чином прав, свобод чи законних інтересів потерпілого.

Питанню з'ясування змісту цього поняття присвячено наукову статтю Н.В. Довгань-Бочкової «Примушування як спосіб учинення злочину».

На підставі проведеного дослідження, що включає точки зору багатьох правників, автор у своїй роботі приходять висновку, що «під примушуванням потрібно розуміти незаконний вплив на психіку особи, унаслідок якого остання обмежується в можливості чинити відповідно до своєї волі й вимушена обрати ту поведінку, що їй нав'язують і яка суперечить її бажанням». З цим твердженням важко не погодитися, однак робимо висновок, що таке поняття досі може включати в себе будь-які способи примушування. У цьому зв'язку науковець наголошує на таких обмеженнях щодо тлумачення вищезазначеного терміну:

1. «Примушення може здійснюватися або лише через залякування або в поєднанні з фізичним насильством»,
2. «Не може бути способом примушування застосування до потерпілого гіпнозу чи використання безпорадного стану» [16, с. 202].

Варто зауважити, що така думка залишається доцільною лише в межах наукового простору, тоді як призначення міри відповідальності за скоєння злочину покладається більше на власний розсуд уповноваженого судді.

Автори О.О. Дудоров і М.І. Хавронюк у своєму підручнику з кримінального права ще у 2014 році, зважаючи на практику кримінального законотворення країн Європи, висловили думку щодо виокремлення в Розділі III Особливої частини КК України такого складу злочину, як «Примушування», а також навели приклади застосування в законодавстві інших країн його окремих видів, серед яких ми виділили такі:

- «психічне насильство щодо потерпілого чи його близьких (КК Литви);
- насильство чи погрози (КК Польщі, КК Італії);

- насильство чи погроза заподіяння значної шкоди (КК ФРН)» [17, с. 465].

Уважаємо актуальним надання в кримінальному законодавстві характеристики терміну «примушування» через його тлумачення та виокремлення відповідних способів учинення. Зазначаємо, що немає нічого важливішого, аніж чітке та об'єктивне трактування правових норм, що прямо сприяє достовірному визначенню складу злочину, а отже і прийняттю справедливого рішення щодо призначення вироку.

Визначивши безпосередній об'єкт зазначених складів злочинів та дослідивши їхню об'єктивну сторону, ми підвели підсумки щодо того, хто вважається потерпілим за критерієм спеціальності в Додатку Ж.

Варто зауважити, що переважна кількість статей установлює підвищену відповідальність за посягання на права дитини, а ст.ст. 148, 150 і 150-1 КК України й зовсім встановлюють обов'язковою ознакою потерпілого його статус як «дитини».

2.2. Суб'єкт і суб'єктивна сторона

Суб'єкт кримінальних правопорушень, зазвичай, загальний. Так, до основних суб'єктивних ознак прийнято відносити вік та осудність.

Відповідно до диспозиції ч. 1 ст. 19 КК України осудною визнається особа, яка на момент скоєння кримінального правопорушення розуміла сутність свого протиправного діяння й була здатна керувати ним. Через категорію осудності розкривається можливість суб'єкта кримінального правопорушення розуміти ступінь суспільної небезпечності вчиненого діяння та його бажання настання негативних наслідків.

Така ознака загального суб'єкта кримінального правопорушення, як вік, визначена в положеннях ч. 1 ст. 22 КК України, згідно з якими до кримінальної відповідальності може бути притягнуто особу, яка в час

вчинення протиправного діяння досягла 16-річного віку. Зі свого боку, у ч. 2 ст. 22 зазначеного Кодексу визначено перелік норм особливої частини КК України, за яких притягнення до кримінальної відповідальності настає з моменту досягнення суб'єктом вчинення злочину 14-річного віку. Доцільно звернути увагу на те, що настання кримінальної відповідальності за вчинення протиправних діянь, визначених у Розділі III Особливої частини зазначеного кодексу, з 14-ти років настає виключно за ст. 147 КК України «Захоплення заручників», відповідно за інші статті розділу – з 16-ти.

Розглянемо, у яких нормах КК України до кримінальної відповідальності притягується спеціальний суб'єкт.

Так, спеціальним суб'єктом вчинення злочину, передбаченого ст. 146-1 зазначеного кодексу, є:

- представник держави («службова особа, а також особа або група осіб, які діють із дозволу, за підтримки чи за згодою держави»),
- представник іноземної держави (особи, «які діють як державні службовці іноземної держави або проходять військову службу у збройних силах, органах поліції, органах державної безпеки, розвідувальних органах, або осіб, які займають посади в зазначених або будь-яких інших державних органах чи органах місцевого самоврядування іноземної держави, утворених відповідно до її законодавства ...»)» [29].

До кримінальної відповідальності за вчинення діяння, передбаченого ст. 148 КК України, може бути притягнена виключно особа, яка досягла 16-річного віку, яка не є родичем дитини [34, с. 447]. Отже, ключовою ознакою спеціального суб'єкта цього злочину є особа, яка не перебуває в родинних зв'язках із дитиною. Варто зауважити, що важливим є не просто брак кровного споріднення, а й іншого допустимого законодавством сімейного зв'язку.

На відміну від вищезазначеної кримінальної норми, суб'єктом скоєння злочину, передбаченого ст. 150-1 КК України, є виключно батьки, тобто мати чи батько, а також інші особи, які їх замінюють, та використовують дитину для жебрацтва. Отже, у такому випадку суб'єкт злочину також є спеціальним.

У контексті з'ясування ознак суб'єкта злочину, передбаченого ст. 151 КК України, розглянемо умови поміщення особи до психіатричного закладу відповідно до Закону України «Про психіатричну допомогу» [45].

1. Положення ч. 1 ст. 13 цього Закону прямо встановлюють, що госпіталізація в стаціонар вищезазначеного закладу здійснюється лише за добровільною письмовою згодою потенційного пацієнта або за його словесним проханням.

2. І тільки у випадку неможливості через стан здоров'я недієздатної особи виявити таке бажання (усно чи письмово), її законний представник може звернутися до органу опіки та піклування і протягом доби від часу звернення одержати згоду на таку госпіталізацію.

3. У разі, якщо особа є малолітньою, госпіталізація здійснюється:

- 1) за згодою її батьків (законних представників),
- 2) або одного з них відповідно до рішення органу опіки та піклування.

4. Проте, «при встановленні в особи тяжкого психічного розладу» (ознаки якого зазначаються в ч. 3 ст. 13 і ст. 14 зазначеного Закону), уповноважений суб'єкт має право госпіталізувати особу «без її усвідомленої письмової згоди або без письмової згоди її законного представника». Зазнаючи підстави примусового поміщення особи, представник цього медичного закладу направляє заяву про госпіталізацію психічно хворого до суду, де й виноситься остаточне рішення.

У всіх випадках госпіталізація здійснюється за рішенням лікаря-психіатра. Однак, в останніх двох – додається ще й огляд пацієнта комісією лікарів-психіатрів на предмет «доцільності госпіталізації» та прийняття про це відповідного рішення (ст. 15 і ст. 16 зазначеного Закону).

Отже, потенційними учасниками злочину можуть бути:

- 1) законний представник потерпілого й орган опіки та піклування (у 2-3 випадках),
- 2) лікар-психіатр (у 2-4 випадках),
- 3) комісія лікарів-психіатрів (у 2-4 випадках),
- 4) суддя (у 4 випадку).

Робимо висновок, що спеціальним суб'єктом злочину за ст. 151 КК України може бути група осіб, що вчинила злочин за попередньою змовою або без такої, а, відповідно, співучасниками будуть:

- 1) законний представник потерпілого, орган опіки та піклування, лікар-психіатр і комісія лікарів-психіатрів щодо малолітньої або недієздатної особи;
- 2) лікар-психіатр, комісія таких лікарів і суддя щодо випадку «примусової госпіталізації» потерпілого.

Щодо кваліфікованих ознак спеціальних суб'єктів виділимо ч. 2 ст. 149 КК України, де таким суб'єктом буде виступати відповідно службова особа й батьки або особи, які їх замінюють, а в частинах 2 ст. 146, 149, 150-1 зазначеного кодексу – групи осіб, що вчинили відповідний злочин за попередньою змовою.

В особливо кваліфікованих складах злочинів, а саме частинах 3 статей 146, 149, 150, 150-1 КК України, а також у ч. 2 ст. 147 цього кодексу, використані такі ознаки спеціального суб'єкта або форми співучасті, як вчинення злочину організованою групою.

У Додатку 3 ми підвели підсумки щодо загальності та спеціальності суб'єкта злочину на підставі вищенаведених положень КК України.

З наведеного бачимо, що в зазначеній категорії злочинів існує більше підстав для притягнення до відповідальності саме спеціального суб'єкта.

Суб'єктивна сторона в злочинах проти волі, честі, гідності полягає в психологічному ставленні винного до порушення права на свободу волі та недоторканість потерпілого. Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони є вина, яка вчиняється у формі прямого умислу. Така суб'єктивна ознака розкривається через розуміння суб'єкта рівня суспільної небезпечності протиправного діяння, що безпосередньо залежить від специфіки об'єктивної сторони, окремих від неї альтернативних дій, що у своїй сукупності становлять склад злочину.

У цьому зв'язку доцільно звернути увагу на позицію О.О. Володіної, якою зазначено, що у випадку незаконного позбавлення волі, воля суб'єкта протиправного діяння спрямована на порушення конституційного права кожної особи на вільний вибір місця перебування. У даному випадку вольовий момент розкривається через призму виявлення бажання стосовно вчинення діяння, спрямованого на протиправне позбавлення волі потерпілого. У свою чергу, у випадку вчинення захоплення заручників, вольова складова суб'єкта спрямована на порушення не лише прав на фізичну та особисту недоторканність, але й на громадську безпеку в цілому [13, с. 136–137].

Досліджуючи питання суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 151 КК України, пропонуємо звернути увагу також на позицію А.В. Андрушко. Так, науковцем зазначено, що до основних ознак суб'єктивної сторони зазначеного кримінального правопорушення належить реальне усвідомлення винним факту поміщення психічно

здорової людини до психіатричного закладу та бажання цього [20, с. 192].

Акцентування законодавцем у диспозиції ч. 1 ст. 151 КК України уваги на те, що до психіатричного закладу поміщається особа, яка є психічно здоровою, передбачає, що суб'єкту кримінального правопорушення достеменно відомо про прийняття ним рішення про госпіталізацію чи продовження госпіталізації психічно здорової людини. До того ж, А.В. Андрушко зазначено, що стосовно потерпілого мова не йде про його повне психічне здоров'я, а виключно про відсутність правових підстав для здійснення обов'язкової госпіталізації [3, с. 192].

Необхідними ознаками суб'єктивної сторони злочинів також є мотив і мета. Винятком є статті 146-1 і 151, а також ч. 1 ст. 146 КК України, відповідальність за які настає незалежно від переслідуваних мотиву чи мети.

Метою виступає, як правило, злочинне діяння, вчинене з корисливих або з особистих мотивів (ревності, гнів тощо).

Задля досягнення мети кримінального правопорушення, передбаченої ст. 147 КК України, суб'єкт злочину мусить вчинити дії, спрямовані на її реалізацію, зокрема, визначити спосіб передачі вимоги до адресата, приймати участь в обговоренні умов звільнення заручників тощо. Отже, можна стверджувати, що реальне розуміння ключових ознак протиправного діяння, на яке спрямоване бажання суб'єкта, повинно перебувати у відповідності з основними якісними характеристиками з погляду досягнення злочинної мети.

Спеціальна мета зазвичай спрямована на спонукання фізичних осіб, або представників державних структур до дії або утримання від дії як умови звільнення особи.

За ст. 148 КК України доречно виділити корисливі та особисті мотиви. Так, перші можуть проявлятися в одержанні певних майнових прав або отримання матеріальної винагороди за здійснену підміну. А

другі, зазвичай, є більш аморальними та низькими: помста батькам дитини, неприязні стосунки з її родичами, підміна повноцінно здорової дитини на безнадійно хвору або мертву.

Аналізуючи суб'єктивну сторону скоєння злочину, передбаченого ст. 149 КК України, також вбачається прямий умисел заподіяння шкоди особі та отримання вигоди. При вчиненні діяння у вигляді платної передачі людини, винна особа прямо усвідомлює зміст скоєного діяння і вчиняє свої дії задля отримання прямого прибутку.

Як підсумок, зазначимо, що в різних складах злочинів проти волі, честі та гідності особи мотив та мета відіграють відмінну роль (табл. 2):

Таблиця 2

Роль мотиву й мети в різних складах злочинів проти волі, честі та гідності особи

Статті КК України	Значення
147, 148, 149, 150, 150-1, 151-2	є обов'язковою ознакою складу злочину
146, 146-1 і 151	не мають значення для кваліфікації
ч. 2 ст. 146	є кваліфікуючими ознаками

2.3. Кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки

За допомогою індуктивного методу пізнання, аналізуючи КК України, кваліфікуючі ознаки злочинів можна об'єднати в групи відповідно до схеми, зображеної у Додатку И, що значно полегшить їхнє сприйняття [29].

У ч. 2 ст.ст. 146, 149, 150, 151-2 КК України наявна кваліфікуюча ознака вчинення злочину щодо кількох осіб, яка має місце у випадку вчинення злочину одночасно щодо декількох потерпілих або ж із певним проміжком у часі, якщо винний мав умисел вчинити злочин саме щодо такої кількості.

Додатково ч. 2 ст. 147 та ч. 3 ст.ст. 146, 149, 150, 150-1 КК України, закріплює особливо кваліфікований склад такого злочинного посягання, яке полягає у вчинення злочинних діянь організованою групою.

Така кваліфікуюча ознака, що характеризує об'єктивну сторону складу злочину, як вік потерпілого, говорить про підвищену суспільну небезпеку завдання шкоди особі, яка не досягла:

- за ч. 2 ст. 147 та ч. 2 ст. 149 КК України – 18 років (є неповнолітньою);
- за ч. 2 ст. 146, ч. 3 ст. 149 та ч. 1 ст. 150-1, а також за ч. 3 ст. 150-1 КК України – 14 років (є малолітньою);
- за ч. 2 ст. 151-2 КК України – шлюбного віку (18 років або 16-17 років за рішенням суду).

Низка норм розділу III Особливої частини КК України містять склади злочинів, які мають таку кваліфіковану ознаку, як настання тяжких наслідків чи істотної шкоди. До таких можливо віднести частини 2 і 3 статей 146, 149, 150-1 КК України, а також частину 2 статей 147, 150 і 151 зазначеного кодексу.

Як приклад, у ч. 2 ст. 150 КК України передбачено кваліфікований склад кримінального правопорушення, який полягає у вчиненні злочинних дій, «якщо вони спричинили істотну шкоду для здоров'я, фізичного розвитку або освітнього рівня дитини, або поєднані з використанням дитячої праці в шкідливому виробництві» [29].

Акцентування уваги законодавця на експлуатації дитячої праці в шкідливих умовах безпосередньо пов'язано із нормами КЗпП України. Так, відповідно до ст. 190 КЗпП України встановлено заборону на залучення осіб, які не досягли 18-річного віку до важких, шкідливих чи підземних робіт, а також до робіт із небезпечними умовами праці [27].

Отже, суб'єкт кримінального правопорушення допускає факт експлуатації дітей (осіб до 14 р.) в умовах, у яких заборонено працювати навіть неповнолітнім (в цьому контексті – особам 14-18 р.).

Варто звернути увагу на те, що, досліджуючи зазначене питання, неможливо оминати нормотворчої плутанини. Так, у КК України законодавець використовує таке поняття, як «шкідливе виробництво», визначення якого немає в жодному нормативно-правовому акті нашої держави. Тому, доречно було би замінити фразу «поєднані з використанням дитячої праці в шкідливому виробництві» на «поєднані з використанням дитячої праці в небезпечних для здоров'я дитини умовах», посилаючись на вищевказану статтю КЗпП України.

Повторність тотожних злочинів як кваліфікуюча ознака має місце в ч. 2 ст.ст. 149, 151-2 КК України, а в ч. 2 ст. 150-1 – у тому числі, однорідних.

Так, у випадку засудження за ст. 150-1 КК України, якщо особа раніше скоїла злочини, передбачені ст.ст. 150, 303, 304 зазначеного кодексу, кваліфікація буде здійснюватися за ч. 2 ст. 150-1 КК України. Відповідно, у разі відсутності судового вироку за вчинений раніше один із цих злочинів, кваліфікація буде проведена за сукупністю кримінальних правопорушень.

Наведемо приклади кваліфікації окремих злочинів за критерієм сукупності:

1. Якщо в контексті використання для жебракування дитини, що не досягла 14 р., буде йти мова про такий вплив на неї, як умовляння, переконування, схиляння до відповідних дій, то це утворюватиме сукупність злочинів за ст. 150-1 та ст. 304 КК України.

У випадку, коли в момент заняття жебрацтвом у потерпілого буде виявлено дію наркотичних або сильнодіючих психотропних засобів для її підкорення, то цей злочин буде кваліфікуватися за ст. 314 КК України.

2. Якщо захоплення заручників здійснюється для тиску на представників закону, за наявності інших ознак злочину, діяння будуть кваліфікуватися за ст. 147 та ч. 2 ст. 393 Кодексу.

3. Підміна дітей може відбутися з метою викрадення дитини, з послідувачим її перепродажем, з метою насильницького донорства чи незаконної трансплантації органів чи тканин організму дитини, що кваліфікується, при наявності відповідних критеріїв, за ст. 148 та за ст.ст. 143, 144, 146, 149 КК України.

4. Торгівля людьми, що прямо поєднана з втягненням потерпілого в проституцію чи примушування до зайняття нею, кваліфікується за статтями 149 і 303 КК України.

Висновки до розділу 2. Досліджуючи питання розділу, на прикладі конкретних злочинів було визначено об'єкт, суб'єкт, об'єктивну і суб'єктивну сторони зазначеної категорії кримінальних правопорушень, а також їхні кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки.

Було встановлено, що статті зазначеного розділу КК України не містять складів злочинів, основним безпосереднім об'єктом яких є честь або ж гідність особи. Відповідно, таким об'єктом являється виключно воля, а об'єктивна сторона характеризується діянням, що посягає на неї.

Отже, норми Розділу III Особливої частини КК України містять розподіл кримінальної відповідальності за допомогою закріплення кваліфікованих складів злочину, які спрямовані проти волі потерпілої особи. До того ж, у досліджених нормах виокремлено додаткові ознаки об'єктивної сторони, спеціальні ознаки суб'єкта, а також визначено спеціальну мету та мотив скоєння протиправного посягання.

Дані знання правових норм для працівників правоохоронних органів, за наявності лише початкової інформації, дають змогу встановити, чи наявний склад злочину, що надає можливість до

негайного прийняття мір та вжиття заходів для забезпечення захисту особи від злочинних посягань на її права.

ВИСНОВКИ

У ході досліджень ми дійшли до наступних висновків. Право на волю, честь і гідність гарантується як національним законодавством, так і з боку міжнародної спільноти. Ніщо не може бути підставою для їх обмеження. І хоча сучасне законодавство не надає дефініцій цим поняттям, відповідно до результатів дослідження, можна зробити висновок, що воно закріплює право на волю, честь і гідність як недоторканні права людини, що надаються їй від народження.

Так, право на волю уособлює вільне пересування особи, розпорядження самим собою, приймання вольових рішень, вибору поведінки, свободу від психологічного тиску задля її зміни тощо.

«Чесць» і «гідність» належать більш до моральної категорії, адже честь особи пов'язана з її оцінюванням із боку соціуму, а гідність – з повагою моральних якостей у самому собі, тобто із самооцінкою.

Жодна демократична правова держава не може ігнорувати проблемні питання сьогодення щодо захисту прав людини. Основним способом забезпечення зазначених прав є кримінальне законодавство. Так, Розділ III Особливої частини КК України встановлює кримінальну відповідальність за вчинення злочинів проти волі, честі й гідності особи.

Під час дослідження було зроблено висновок, що основним безпосереднім об'єктом таких правопорушень є саме воля особи, а честь і гідність являються додатковими об'єктами, тому використання такої назви розділу вважаємо недоречним.

З викладеного випливає, що злочинне посягання на волю людини принижує, з огляду на кожний окремий випадок та з урахуванням норм моралі суспільства, також її честь і гідність. За такою юридичною конструкцією розділ побудований досить суперечливо й потребує подальшого вдосконалення, зокрема, за допомогою врахування

наукових досліджень і, як наслідок, упровадження сучасних пропозицій щодо можливих доробок.

Так, для уникнення правових колізій, пропонуємо:

1) надати законодавче визначення терміну «примушування» як у загальному, так і в спеціальному аспекті;

2) внести зміни до ч. 2 ст. 150 КК України шляхом заміни словосполучення «шкідливе виробництво» на «небезпечні для здоров'я дитини умови»;

3) оскільки законодавець виокремлює ст. 151 КК України за повноваженнями спеціального суб'єкта – надати роз'яснення, що на сьогодні таким суб'єктом може бути тільки група осіб.

На підставі визначення безпосереднього об'єкта зазначених злочинів, було встановлено, що їх об'єктивною стороною є дії, спрямовані на обмеження або позбавлення в особи її волі, які вчинені без законодавчо визначених підстав. Спеціальним потерпілим у цьому розділі є дитина, зокрема, охороні її прав усеціло присвячені ст.ст. 148, 150 і 150-1 КК України.

Обов'язковою ж ознакою суб'єктивної сторони було встановлено вину у формі прямого умислу. Тобто, особа, маючи конкретний мотив (корисливий або особистий), свідомо вчиняє певні дії, спрямовані на реалізацію поставленої мети. Було встановлено, що суб'єкт скоєння переважної більшості складів таких злочинів є спеціальним.

Варто зауважити, що категорія кримінальних правопорушень, яка розглядалася, охоплює всі існуючі види кваліфікуючих ознак, що забезпечує застосування до злочинця якомога справедливого покарання, співмірного зі скоєним діянням.

Аналізуючи звіти Офісу Генерального прокурора за період січень-листопад останніх 3 років, було вираховано наступні дані та зроблено відповідно до них висновки:

- у порівнянні зі звітом за 2018 рік, кількість аналізованих правопорушень зменшилася на 24%,
- найпоширенішим серед них є скоєння злочину за ст. 146 КК України,
- кожне 7-е правопорушення зазначеного розділу вчиняється групою осіб,
- коефіцієнт розкриття кримінальних правопорушень дещо вище (35,5% станом на 2020 рік),
- суб'єктом таких правопорушень найчастіше являється чоловік 18-39 років, який є громадянином нашої держави і здобув повну (або базову) загальну середню освіту.

Не дивлячись на те, що кількість правопорушень зменшилася, а робота органів Міністерства внутрішніх справ та органів прокуратури дещо поліпшилася (відповідно до показника розкриття), саме існування зазначених правопорушень не є допустимим у межах сучасної правової держави. Ця проблема потребує вирішення із середини.

Так, оскільки зазначеним правопорушенням властивий високий рівень латентності, на сучасному етапі реформування держави необхідним залишається встановлення камер відеоспостереження в можливих для скоєння правопорушень місцях, а правоохоронні органи завжди мають бути наготові для оперативного реагування, адже з плином часу злочин розкрити важче.

Визначення характерних ознак, властивих особі-злочинцю, з урахуванням припустимого мотиву скоєння правопорушення, може допомогти відповідним органам у розробленні стратегії запобігання злочинності, а також бути ефективним під час проведення оперативно-розшукової діяльності. У якості превентивного прикладу можна навести проведення виховних, профілактичних бесід із певною категорією населення.

Утвердження віри в честь і гідність, а найголовніше – волю людини і громадянина, є обов'язком кожної держави. Отже, становлення України як правової, соціально-орієнтованої держави потребує подальшого втілення в життя ефективного механізму забезпечення недоторканих прав громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрушко А.В. Диференціація кримінальної відповідальності за незаконне поміщення в психіатричний заклад. *Науковий вісник УНУ. Сер.: Право*. 2015. Т. 3. № 35 (II). С. 52-55
2. Андрушко А.В. Злочини проти волі, честі та гідності особи в проекті Кримінального кодексу України, підготовленому під керівництвом професора В.М. Смітійенка. *Право та державне управління*. 2018. Т. 1. № 1 (30). С. 176–182
3. Андрушко А.В. Кримінально-правова характеристика суб'єктивних ознак незаконного поміщення до психіатричного закладу. *Право і суспільство*. 2014. № 5. С. 189-194.
4. Андрушко А.В. Об'єкт незаконного поміщення в психіатричний заклад. *Науковий вісник МГУ. Сер.: Юриспруденція*. 2014. № 7. С. 171–175.
5. Андрушко А.В. Розмежування підміни дитини із суміжними складами злочинів проти волі, честі та гідності особи. *Науковий вісник публічного та приватного права. Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право*. 2018. Т. 3. № 5. С. 3-9
6. Андрушко П.П. Об'єкт кримінально-правової охорони, об'єкт злочину, об'єкт злочинного посягання та об'єкт злочинного впливу: основний зміст понять та їх співвідношення. *Адвокат. Наука і практика*. 2011. № 11 (134). С. 5-11.
7. Анісімов О.І. Гідність і честь: їх сутність як найвищих соціальних цінностей людини. *Південноукраїнський правничий часопис. Правова система: теорія і практика*. 2018. № 3. С. 55-58.
8. Бабанін С.В. Кримінальне право : конспект лекцій. Дніпро : ДДУВС, 2019. 253 с.

9. Байлов А.В. Генезис кримінальної відповідальності за підміну дитини у вітчизняному законодавстві. *Науковий вісник ДДУВС*. 2016. № 1. С. 271-282
10. Баулін Ю.В. Система злочинів проти особистої волі людини. Злочини проти особистої волі людини: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. сем., м. Харків, 19–20 вер. 2000 р. / за ред. В.В. Сташиса (голова) та ін.. Харків : Лествиця Марії, 2002. С. 23–26.
11. Васильєв А.А, Юртаєва К.В. Реалізація положень стамбульської конвенції в законодавстві України про кримінальну відповідальність: системно-правовий аналіз внесених змін і доповнень. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 1. С. 279-284
12. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел., з дод. і доп. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
13. Володіна О.О. Кримінальна відповідальність за викрадення людини (аналіз складу злочину): дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2003. 229 с.
14. Володіна О.О. Кримінальна відповідальність за викрадення людини (аналіз складу злочину): автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2003. 22 с
15. Генеральна прокуратора України : сайт. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113653&libid=100820# (дата звернення: 13.04.2021)
16. Довгань-Бочкова Н.В. Примушування як спосіб учинення злочину. *Національний Юридичний Журнал: Теорія І Практика*. 2014. № 6. С. 199-202
17. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: навч. посіб. / за заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.
18. Дячкін О.П., Соболев О.І., Скок О.С. Кримінальне право : конспект лекцій. Дніпро : ДДУВС, 2016. 268 с.

19. Загальна декларація прав людини: Міжнародний документ Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 № 995_015 резолюції 217 А (III). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 13.04.2021)
20. Загальна декларація про геном людини та права людини: Міжнародний документ ООН від 11.11.1997 № 995_575 29-ї сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_575#Text (дата звернення: 13.04.2021)
21. Калмиков Д.О. Суб'єкт злочину, передбаченого ст. 150 КК України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. № 55. С. 252-258
22. Калмиков Д.О. Кримінальна відповідальність за експлуатацію дітей: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2011. 22 с.
23. Калмиков Д.О. Кримінальна відповідальність за експлуатацію дітей: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Луганськ, 2010. 203 с.
24. Качала І.І. Кримінальна відповідальність за вчинення злочинів проти честі та гідності особи. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. № 55. С. 248-252
25. Кваліфікація злочинів, підслідних органам внутрішніх справ: навч. посіб. / за заг. ред. В.В. Коваленка. Київ : Атіка, 2011. 648 с.
26. Кирилюк І.В. Злочинність у сфері психіатрії: особливості, детермінанти та шляхи запобігання. *Вісник Академії адвокатури України*. 2011. № 3 (22). С. 140–148.
27. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII / ВВР, 1971, дод. до № 50, ст. 375. Дата оновлення: 27.02.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 13.04.2021)
28. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР / ВВР України, 1996, № 30, ст. 141. Дата оновлення: 01.01.2020.

- URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 13.04.2021)
29. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III / ВВР України, 2001, № 25-26, ст. 131. Дата оновлення: 28.03.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 13.04.2021)
 30. Лізогуб Я.Г. Стаття 151 Кримінального Кодексу України: проблеми законодавчого визначення та співвідношення об'єктивних ознак складу злочину. *Право і безпека*. 2020. № 2 (77). С. 164-175
 31. Лісняк С.Г. Кримінологічна характеристика злочинів проти волі, честі і гідності особи. *Право і суспільство*. 2015. № 2. С. 224–229.
 32. Максимів І.І. Феномен бродяжництва і жебрацтва дітей з точки зору права і психології. *Науковий вісник ХДУ. Сер.: Юридичні науки*. 2016. Т. 4. № 1. С. 15-18
 33. Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень: Міжнародний документ ООН від 20.12.2006 № 995_154. Набрання чинності для України: 13.09.2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 13.04.2021)
 34. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 11-те вид., перероб. та допов. Київ : Дакор, 2019. 1384 с.
 35. Наумова О.С. Кримінально-правова протидія злочинам проти волі особи (за статтями розділу III Особливої частини КК України): дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2017. 245 с.
 36. Основи правознавства: навч. посіб. / за заг. ред. Венедіктової І.В., Кагановської Т.Є. Харків, 2007. 349с.
 37. Паньчук О.В. Кримінологічна характеристика експлуатації дітей: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2008. 22 с.

38. Пенькова Т.І., Гега В.О. Кримінальна відповідальність за примушення до шлюбу. *Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. Сер.: Юридичні науки. Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право.* 2020. Т. 31 (70). № 1. С. 177-180
39. Петрова І.А., Шульженко А.В. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів проти волі, честі та гідності особи. *Науковий вісник ДДУВС.* 2018. № 3. С. 121-126
40. Петрова-Щербакова Я.Г. Кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи: актуальний стан. *Реформування системи України під впливом євроінтеграційних процесів* : зб. матеріалів Шостої Всеукраїнської студ. наук.-прак. конф. Херсон : ХДУ, 2021 (готується до друку).
41. Плужнік О.І. Кримінальне право України. Особлива частина : конспект лекцій. Одеса : ОДУВС, 2013. 336 с.
42. Політова А.С. Кримінально-правова характеристика злочинів проти свободи особи за законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 22 с.
43. Політова А.С. Кримінально-правова характеристика злочинів проти свободи особи за законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 241 с.
44. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20.09.2011 № 3739-VI / ВВР, 2012, № 19-20, ст. 173. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text> (дата звернення: 13.04.2021)
45. Про психіатричну допомогу: Закон України від 22.02.2000 № 1489-III / ВВР, 2000, № 19, ст. 143. Дата оновлення 20.12.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text> (дата звернення: 13.04.2021)

46. Раковська Ю.В. Зростаюча загроза торгівлі людьми для біженців, внутрішньо переміщених осіб та осіб, які шукають притулку. *Молодий вчений. Сер.: Юридичні науки*. 2016. № 11 (38). С. 320-323
47. Харь І.О. Суб'єкт злочинів проти волі, честі та гідності особи. *Юридична наука. Кримінальне право*. 2012. № 4. С. 134-141
48. Харь І.О. Теоретичні і прикладні проблеми суб'єкта злочинів проти волі, честі та гідності особи за КК України. *Юридична наука. Кримінальне право*. 2016. № 7 (61). С. 92-116
49. Храмцов О.М. Кримінально-правове та кримінологічне забезпечення охорони особи від насильства: монографія. Харків : НікаНова, 2015. 472 с.
50. Шведова Н.Ю., Куркина Л.В., Крысин Л.П. Толковый словарь русского языка с включением сведений о происхождении слов : 82000 / РАН. Институт русского языка им. В.В. Виноградова. Отв. ред. Н.Ю. Шведова. Москва : Азбуковник, 2011. 1175 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Види кримінальних правопорушень проти волі, честі та гідності особи

Стаття	Назва
146	незаконне позбавлення волі або викрадення людини
146 ¹	насильницьке знищення
147	захоплення заручників
148	підміна дитини
149	торгівля людьми
150	експлуатація дітей
150 ¹	використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом
151	незаконне поміщення в заклад з надання психіатричної допомоги
151 ²	примушування до шлюбу

Додаток Б

Кількість скоєних кримінальних правопорушень проти волі, честі та гідності особи за період 2018-20 рр.

Критерій	2018 рік	2019 рік	2020 рік
загальна кількість	939	981	712
за ст. 146 КК України	605	563	414
за ст. 149 КК України	270	320	206
у т. ч. учинених:			
групою осіб	162	133	131
особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення	87	33	42
у стані алкогольного сп'яніння	31	14	21

Додаток В

Процентна частка кримінальних правопорушень проти волі, честі та гідності особи за 2018-20 р.р., скоєних групами осіб

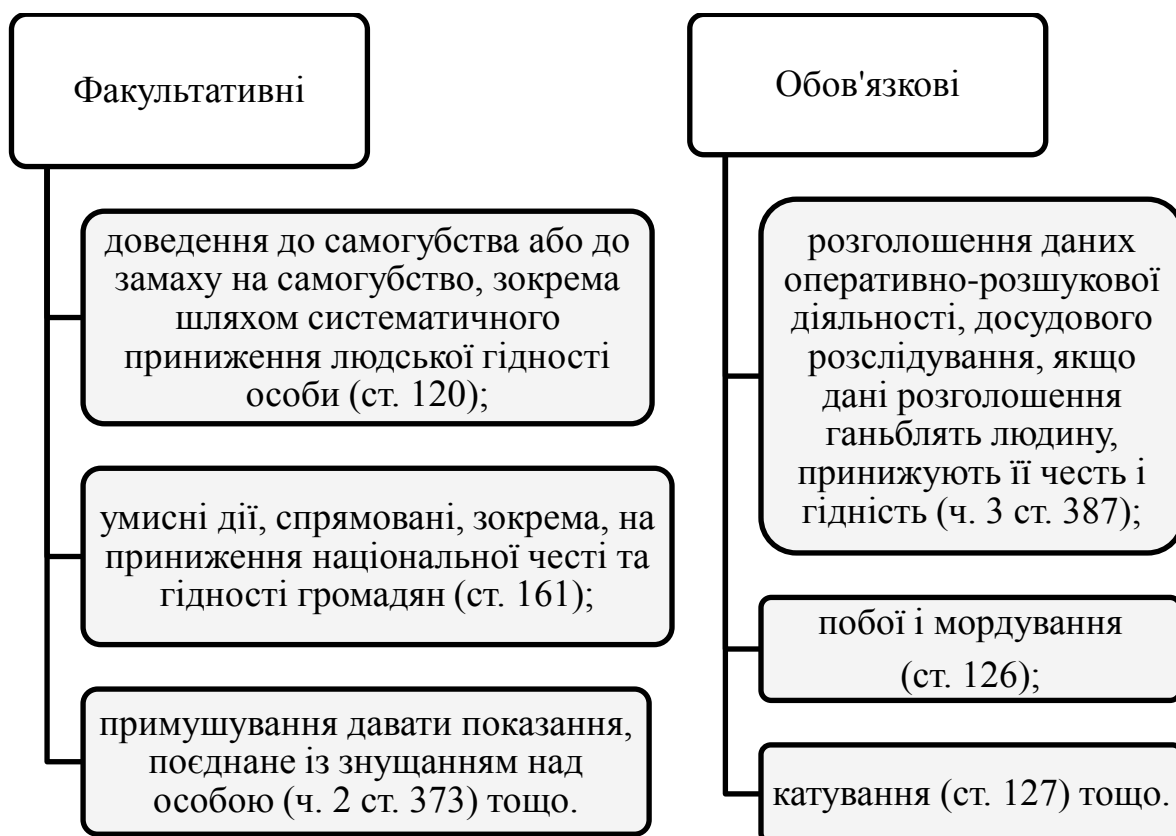
- Кількість кримінальних правопорушень проти волі, честі та гідності особи, учинених одноособово
- Їх кількість, учинена групами осіб

Додаток Г

Детальна характеристика виявлених осіб, які вчинили кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи за період 2018-20 рр.

Критерій		Кількість виявлених осіб		
		2018	2019	2020
1. Вік	14-17 р.	4	5	7
	18-28 р.	103	78	95
	29-39 р.	116	89	103
	40-54 р.	54	32	40
	55-59 р.	5	4	4
	60~ р.	4	6	4
2. Стать	чоловіки	251	192	234
	жінки	35	32	19
3. Освіта	повна\базова вища	52	36	38
	професійно-технічна	41	39	42
	повна\базова загальна середня	181	142	163
	початкова загальна\ без освіти	12	7	10
4. Громадянство	громадяни України	269	208	242
	іноземні громадяни	14	16	11
	особи без громадянства, мігранти	3	0	1

Додаток Д

Честь і гідність як додаткові об'єкти посягань згідно з чинним КК
України

Додаток Е

Дії, що характеризують об'єктивну сторону за ст. 151-2 КК України

№	Примушування особи до:
1)	вступу в шлюб;
2)	продовження примусово укладеного шлюбу;
3)	вступу в співжиття без укладання шлюбу;
4)	продовження такого співжиття;
	Спонування із цією метою особи до:
5)	переміщення на територію іншої держави, відмінної від місця її постійного проживання

Додаток Ж

Спеціальний потерпілий у злочинах проти волі, честі та гідності особи
за КК України

Норма КК України	Потерпіла особа
ст. 148	чужа дитина
ч. 2 ст. 146, ч. 3 ст. 149, ч. 1 і 3 ст. 150-1	малолітня дитина
ч. 2 ст. 150-1	чужа малолітня дитина
ст. 150	дитина, якій законодавством через вік не дозволяється працевлаштування
ч. 2 ст. 147 і ст. 149	неповнолітня дитина

Додаток 3

Суб'єкт кримінальних правопорушень проти волі, честі та гідності особи
згідно з КК України

Стаття КК України	Суб'єкт злочину
ч. 1 статті:	Загальний – фізична осудна особа, яка на момент учинення злочину досягла:
146, 149, 150, 151-2	16-річного віку
147	14-річного віку
	Спеціальний – фізична осудна особа, яка:
146-1	є представником держави, зокрема іноземної
148	є юридично чужою дитині
150-1	є одним із батьків дитини чи осіб, які їх замінюють
151	помістила психічно здорову людину в психіатричний заклад, маючи такі повноваження
ч. 2 статті:	у кваліфікованих складах злочинів:
147	організована група (3 або більше осіб)
149	службова особа, батьки чи особи, які їх замінюють
146, 149, 150-1	група осіб (2 або більше), яка скоїла злочин за попередньою змовою
ч. 3 статті:	в особливо кваліфікованих складах злочинів:
146, 149, 150, 150-1	організована група (3 або більше осіб)

Додаток И

Групи кваліфікуючих ознак злочинів за КК України

